

Nr 779

Av herr **Holmberg m. fl.** i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition nr 136, angående rundradions fortsatta verksamhet m. m.*

(Lika lydande med motion nr 948 i Andra kammaren)

I proposition nr 136 har departementschefen framlagt förslag om riktlinjer för rundradions fortsatta verksamhet och därvid också presenterat en plan för utbyggnad av ett andra televisionsprogram med start vid årsskiftet 1969—1970. Till grund för departementschefens förslag ligger det betänkande som presenterats av 1960 års radioutredning.

Därvid har utgångspunkten varit att all rundradioverksamhet skall handhas av ett monopolföretag och finansieras med licensmedel. Vi har vid upprepade tillfällen beklagat att radioutredningen inte fick möjlighet att pröva även andra organisationsformer och finansieringskällor för radions och televisionens verksamhet än det hittills gällande licensfinansierade monopolsystemet. Vi har även väckt motioner om tilläggsdirektiv i denna riktning.

Genom att dogmatiskt vidhålla monopolprincipen har departementschefen inte bara fört åt sidan en demokratisk reform av stor principiell innebörd utan också försvårat en välmotiverad utbyggnad av televisionens och radions verksamhet. De praktiska svårigheter som vidlåder en planerad utbyggnad av rundradioverksamheten inom statsmonopolets ram illustreras inte minst av den osäkerhet, för att inte säga förtegenhet, med vilken de ekonomiska kalkylerna i propositionen behandlats.

Radioutredningen beräknade för sin del att den planerade utbyggnaden skulle medföra avsevärda licenshöjningar. För att täcka utgifterna beräknade man att licensavgiften 1974—1975 skulle uppgå till 270 kronor.

Flera remissinstanser, däribland Sveriges Radio och telestyrelsen, anförde betänkligheter mot hållbarheten i dessa beräkningar. Dessa båda instanser ansåg det sannolikt att betydligt högre licensavgifter än de av utredningen förordade måste uttagas för att täcka kostnaderna för utbyggnaden av ett andra TV-program. Departementschefen skjuter för sin del problemet på framtiden genom att endast tala om kostnaderna i ett initialskede och gör gällande att den nya radio- och TV-licensen blott skulle behöva höjas med 25 kronor för helt år. Samtidigt lämnar han öppet vad den verkliga kostnaden kommer att bli i ett utbyggt skede. Att licensavgifterna inte kommer

att stanna under 300 kronor förefaller oss uppenbart. Huruvida hushåll med mera blygsamma inkomster kommer att orka med en sådan avgift kan ifrågasättas. Det kan inte vara rimligt att genom alltför höga licensavgifter göra TV svårtillgänglig för vissa samhällsgrupper, exempelvis pensionärer. Avgifter av denna storlek kan komma att påverka tillväxttakten i fråga om antalet TV-licenser och därmed ytterligare rubba de redan tidigare osäkra kalkylerna.

Till detta kommer att licensinnehavarna får räkna med ökade kostnader i samband med köp av tillsatser för att kunna ta emot TV 2 samt högst betydande investeringar i samband med introduktion av färg-TV, vilken förutsätter nya TV-apparater. De investeringskostnader som snabbt tränger sig på blir av den storleksordningen att de har en påtaglig samhällsekonomisk innebörd.

Tidpunkten för införande av färg-TV vill departementschefen inte nu fastställa utan skjuter även detta problem på framtiden. Vi vill i detta sammanhang understryka radioutredningens uppfattning att det är angeläget att statsmakterna fattar beslut i fråga om färg-TV med flera års varsel. Detta behövs för att Sveriges Radio och andra berörda programföretag samt televerket skall kunna vidta erforderliga förberedelser. Ett sådant beslut är även starkt motiverat av hänsyn till radioindustrien, radiohandeln och allmänheten.

Den inkomstberäkning som departementschefen har gjort förefaller mot bakgrund av vad vi nu anfört skäligen osäker. Det är en uppenbar brist i departementschefens resonemang att inte annat än antyda de inkomster som skall ligga till grund för verksamheten och att därvid begränsa sina beräkningar till budgetåret 1970/71. Den planerade utbyggnaden av ett andra program förutsätter en rad investeringar i sändare och lokalstationer för vilken kostnaden i färdigt skick beräknas uppgå till mer än 400 miljoner kronor. Det är visserligen sant att därvid relativt obetydliga belopp faller på det närmaste budgetåret, men kostnaderna därefter blir snabbt känbara. Därutöver förutsätter departementschefen betydande investeringar för nya studiolokaler.

Innan riksdagen binder sig för så betydande investeringsbelopp synes det i vart fall önskvärt att ha den överblick över den närmaste framtidens ekonomi som möjligen kan komma att vinnas då finansplanen och nationalbudgeten nästa år lägges fram. Därför föreligger goda skäl att riksdagens beslut framflyttas till vårriksdagen.

Departementschefen har visserligen beaktat den besvärliga samhällsekonomiska situationen genom att framflytta planerna på en utbyggnad av TV 2 ett år i förhållande till utredningens förslag. Det ekonomiska läget åren framöver kan emellertid bli så pass besvärande att riksdagen bör ha möjlighet att årligen pröva omfattningen av de investeringar som erfordras och kan företas med hänsyn till rådande konjunkturer.

Mot förslaget att riksdagen på tilläggsstat för budgetåret 1966/67 till televerkets fond anvisar 4,5 miljoner kronor har vi inget att erinra. Däremot anser vi att frågan om de beställningsbemyndiganden, som departementschefen äskat, bör avgöras först vid vårriksdagen.

Det är väsentligt för en utbyggnad av ett andra program — som enligt vår mening bör vara helt fristående ifrån Sveriges Radio — att man i god tid före realiserandet startar utbyggnaden av sändningsnätet genom televerkets försorg. Däremot är det med vårt förslag om fristående programföretag onödigt att investera betydande medel till utbyggnad av nya studioloraler och övriga kostnader förknippade med programproduktion för ett andra TV-program i Sveriges Radios regi.

Departementschefen säger sig höra till *dem för vilka en fri opinionsbildning ter sig som ett grundläggande demokratiskt värde*. Vi kan inte nog understryka riktigheten i den satsen. Lika litet som man från demokratisk synpunkt kan tolerera inskränkningar i yttrandefriheten och tryckfriheten, lika litet kan det vara acceptabelt att medge principiella begränsningar av opinionsbildningen i etermedia. I princip borde varje medborgare äga samma tillgång till etermedia som till pressmedia. Denna princip har visserligen sin begränsning i det att de tekniska och ekonomiska förutsättningarna icke lämnar utrymme för ett oinskränkt antal program och radio- och TV-företag. För varje demokratiskt parti bör det dock vara naturligt att arbeta för en successiv ökning av principens tillämpning.

Den av departementschefen föreslagna definitiva monopoliseringen av möjligheten att utnyttja etermedia till Sveriges Radio med uteslutande av varje tillfälle för fristående konkurrerande radio- och TV-företag att genom etern sprida information och åsikter inskränker den fria opinionsbildningen långt utöver vad rådande tekniska och ekonomiska skäl i dagens läge kan motivera.

Ur den fria opinionsbildningens synpunkt är det särskilt väsentligt att vi har konkurrerande organ som bevakar och kompletterar varandra. På opinionsbildningens område tillämpas denna princip framför allt inom pressen. Den nyansrika opinionsbildning och den demokratiska bevakning som garanteras oss genom den fria pressens arbete utgör en av grundstenarna i en fungerande demokrati. Den liberala tryckfrihetslagstiftningens idé måste lika väl kunna tillämpas på de nya media som genom teknikens framsteg i dag står oss till buds.

Det föreligger alltid risk för att de som arbetar inom ett monopolföretag driver sin åsikt så hårt — medvetet eller omedvetet — att den fria opinionen hindras att komma till uttryck. Inte minst har motståndarna till en fri radio och TV under diskussionerna kring pressutredningens förslag betonat den fara som ligger i att en tidning får monopolställning inom sitt spridningsområde. Samma resonemang gäller i än högre grad våra etermedia. Radion och framför allt televisionen har en mycket kraftig opinionsbildande

genomslagskraft. Den opinionsbildande effekten blir inte mindre av att man ger monopolföretaget Sveriges Radio ställning som ett neutralt medium — en status som inte går att uppfylla.

Departementschefen har utifrån sin tro om statsmonopolets absoluta överlägsenhet gjort en något egenartad konstruktion, genom vilken han anser sig kunna vinna den fria konkurrensens fördelar. Såvitt vi kan bedöma har resultatet blivit ett välment, men en smula valhant, försök att uppnå det som inte kan uppnås.

Skillnaden mellan en situation där televisionen bedrivs som ett monopolföretag och ett system med fri etablering av televisionsbolag ligger framför allt i det konkurrensmoment som den fria etableringen medför. Konkurrensmomentet innebär att olika företag kan tävla om att vinna publiken på samma gång som de bevakar varandras sätt att möta publiken. Båda dessa moment saknas i monopolsituationen.

En tävlan mellan skilda avdelningar inom samma företag kan heller aldrig få karaktären av effektiv ekonomisk konkurrens. Möjligheterna att leda Sveriges Radio AB på ett ekonomiskt riktigt sätt skulle avsevärt ökas om tillfälle gavs till kostnadsjämförelser med konkurrerande fristående företag.

Från motståndarna till en från statsmakternas fristående radio- och televisionsverksamhet har ofta anförts att reklamfinansiering skulle medföra en obehörig påverkan på programutformningen. Man har därvid pekat på den amerikanska televisionen.

Som vi tidigare — vid upprepade tillfällen och senast i partimotion till årets riksdag — framhållit kan och bör verksamheten uppbyggas så att reklamfinansieringen är helt skild från själva programproduktionen och inte ges möjlighet att påverka dennas utformning. Vad vi åsyftat är närmast en uppläggning i enlighet med det engelska systemet. Detta fungerar efter mycket stränga och detaljerade regler på ett sätt som visar att talet om programmens kommersialisering i en fri radio och TV blir helt grundlöst.

Då vi är bestämda motståndare till varje principiell inskränkning i opinionsfriheten är sålunda vårt grundläggande krav att radio- och televisionsmonopolet skall brytas och inom ramen för de tekniska och ekonomiska möjligheterna ersättas med frihet i etern, en frihet som skall gälla såväl ljudradio som television.

Ett bifall till denna grundprincip förutsätter uppenbarligen att den i proposition 149 föreslagna radiolagen i grunden omarbetas.

Redan i dag finns tekniska möjligheter att vid sidan av Sveriges Radio AB inrätta ett eller flera fristående radio- och TV-företag. De TV-kanaler som tilldelats Sverige medger samtidig sändning av tre å fyra rikstäckande TV-program. För ljudradios del har radioutredningen förordat s. k. kanalklyvning, varigenom sändningsmöjligheterna fördubblas. Dessutom frigöres radiosändare för mellan- och kortvåg, när ljudradion täcker hela landet via ultrakortvågskanaler. Den tekniska utvecklingen innebär alltså att allt fler

möjligheter successivt erbjuds för sändningar inom landet. Härtill kommer att möjligheterna att även från utlandet anordna direkta sändningar från rymdsatelliter till hushållens TV-mottagare inom en femårsperiod beräknas medföra en radikalt ändrad situation inom etermediasektorn.

Mot bakgrund av de snabba framsteg som under senare år skett på masskommunikationsområdet, särskilt på grundval av innovationer inom elektroniken — bl. a. genom transistorernas otroligt snabba genombrott — och med hänsyn till den revolutionerande utveckling som kan väntas under åren framöver är det anmärkningsvärt att departementschefen inte lyckats anlägga en mera visionär syn på problemen inom mediasektorn. Inte minst hans statiska syn på tidningspressens situation och utvecklingsmöjligheter avslöjar enligt vår mening en brist på insikt om att vi lever i en föränderlig värld. Departementschefen utgår t. ex. — som ett led i argumentationen för statsmonopolet — från att pressen principiellt inte bör syssla med etermedia. Enligt vår uppfattning förbiser han därvid att det inte går att förutsäga och långt mindre diktera efter vilka linjer pressen bör utvecklas. Många tecken tyder på att tidningarna snabbare än många anar tvingas att i ökande utsträckning ta elektroniska hjälpmedel i sin tjänst. Utvecklingen kan alltså medföra att tidningarna av konkurrensskäl tvingas att i olika hänseenden tillämpa metoder, som kraftigt ändrar den »särart» som departementschefen utan djupare analys vill förknippa med pressen även för åren framöver. Den skillnad i »särart» som i nuvarande läge kan finnas mellan press- och etermedia kan enligt vår mening inte läggas till grund för de principiella betänkligheter som kommunikationsministern anför mot pressens verksamhet inom etermediasektorn.

Vid den spridning av radio- och TV-kanaler på flera företag, som vi betraktar som en förutsättning för fri opinionsbildning på detta område och för medborgarnas ökade tillgång till etermedia, anser vi det vara naturligt att i första hand pröva det av Tidningsutgivareföreningen framförda förslaget att tidningspressen finge ta huvudansvaret för ett programbolag, medan de avstode från ägareinflytande i Sveriges Radio. Att vi är beredda att låta dagspressen såsom första konkurrerande företag med Sveriges Radio driva en TV-kanal sammanhänger bl. a. med att pressen inte endast har ett avgörande ansvar för den dagliga nyhets- och opinionsförmedlingen utan även representerar olika meningsriktningar.

Vårt förslag om frihet i etern för såväl ljudradio som television förutsätter att en särskild auktoriseringsnämnd inrättas, bestående av ledamöter utsedda av Kungl. Maj:t. Dess främsta uppgift skall vara att avgöra frågor rörande etableringsrätt. Vid sidan härav bör nämnden ha att avgöra antalet fria program och i övrigt ge erforderliga riktlinjer för den fria radio- och televisionsverksamheten. Auktoriseringsnämnden bör sålunda ta ställning till det förslag som Tidningsutgivareföreningen kan komma att framföra och i övrigt — under hänsynstagande till den tekniska och ekonomiska utveck-

lingen — pröva kommande ansökningar från enskilda, organisationer och företag om etablering av radio- och TV-sändningar.

Vid sidan av ett av pressen ägt fritt TV-företag bör sålunda efter hand andra företag kunna etableras, exempelvis i syfte att bedriva regional verksamhet. Det förhållandet att ytterligare endast ett rikstäckande sändarnät nu kan utbyggas behöver heller inte hindra uppkomsten av flera konkurrerande *program*företag, som sänder över hela landet och hyr tid på det av televerket byggda och administrerade sändarnätet. Likaså bör andra former av televisionsverksamhet kunna introduceras, exempelvis s. k. pay television, d. v. s. television, som sänds via tråd eller eter, där man betalar för varje program.

Departementschefen har nyligen tillkallat en utredning för undersökning av möjligheter bl. a. till reklamfinansiering inom Sveriges Radios ram. Vi vill emellertid peka på att den tillkomst av konkurrerande företag som vi anser så väsentlig ur demokratisk synpunkt omöjlig kan uppnås, om man har ett statligt radio-TV-företag som åtnjuter licensinkomster vid sidan av reklaminkomster och som därmed har en konkurrenssituation som är övriga företag i utomordentlig grad överlägsen. Även pressen skulle komma i ett orimligt underläge i konkurrens med ett TV-företag som, tack vare licensinkomster, kunde sätta sina annonspriser utan hänsyn till de faktiska kostnaderna.

Vad beträffar finansieringen av det pressägda TV-bolaget synes det naturligt att detta sker bl. a. med inkomster från TV-annonser. Eftersom pressen sedan gammalt svarar för den största delen av reklamförsäljningen i landet bör ett sådant bolag väl kunna handha en TV-annonsering. Den av kommunikationsministern tillsatta utredningen om TV-reklam bör därför erhålla tilläggsdirektiv att snabbt utreda och framlägga förslag till erforderlig reglering av den reklamverksamhet som fordras för finansiering av bl. a. ett pressägt TV-bolags sändningar. Regler bör därvid skapas, avsedda att trygga programskaparnas frihet gentemot annonsörerna.

Radionämnden förutsättes få betydande arbetsuppgifter i framtiden och skall enligt departementschefen erhålla en mera självständig ställning än hittills.

Då det måste vara en av nämndens uppgifter att söka se till att radioföretagen bedriver sin verksamhet utan inflytande från regeringen synes det oss riktigast att denna nämnd inte tillsättes av Kungl. Maj:t utan av riksdagen.

Vi förordar sålunda sammanfattningsvis att riksdagen fattar beslut om att fri radio och TV skall få etableras. Därigenom kommer ytterligare ett stort och värdefullt massmedium att träda i den fria opinionsbildningens tjänst. En konsekvens av den fria etableringsrätten blir att i första hand ett fritt TV-bolag bör kunna starta sin TV-verksamhet inom de närmaste åren.

Det synes oss troligt att ett av pressen ägt TV-företag kan etableras så snabbt att detta kan omhänderha den sändning som enligt propositionen förutsättes skola ske genom TV 2.

Med stöd av det ovan anförda hemställer vi,

att riksdagen måtte

I. avstyrka vad Kungl. Maj:t i prop. nr 136 anført rörande rundradioverksamhetens organisation och fortsatta utveckling samt licensavgifterna för TV- och ljudradio;

II. anvisa å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1966/67 under Televerkets fond ett investeringsanslag å 4 500 000 kronor;

III. avslå av Kungl. Maj:t i proposition nr 136 begärt beställningsbemyndigande;

IV. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att 1966 års reklamutredning måtte i tilläggsdirektiv erhålla uppdrag att snarast utreda och framlägga förslag till erforderlig reglering av den reklamverksamhet som fordras för fristående, bl. a. av pressen ägt TV-företag, så att verksamheten kan påbörjas samtidigt med att de tekniska förutsättningarna för den andra kanalen föreligger, varvid det i propositionen nr 136 förutsatta och av Sveriges Radio drivna andra TV-programmet kan ersättas;

V. besluta att radionämnden måtte utses av riksdagen i stället för av Kungl. Maj:t.

Stockholm den 22 november 1966

Yngve Holmberg (h)

Ebon Andersson (h)

Carl Eskilsson (h)

Rolf Kaijser (h)

N. Yngve Nilsson (h)

Ragnar Sveningsson (h)

G. Ivar Virgin (h)